
Skalpelem na vědu

Skalpelem na vědu

RESPEKT

4.2.2008, autor: Martin Uhlíř

Připravovaná reforma české vědy bude bolet, přesto mnozí výzkumníci říkají: čekali jsme na to jako na smilování

Česko se musí změnit ze země montoven na společnost znalostní ekonomiky, a proto naléhavě potřebuje reformu české vědy. Její návrh už dala vládě na stůl Rada pro výzkum a vývoj a premiér Topolánek je odhodlán reformu prosadit co nejdřív.

Času je totiž málo. Od příštího roku mají do české vědy po sedm let přitékat miliardy z Bruselu, vyrostou nové výzkumné komplexy a laboratoře. Možná díky tomu dohoníme Evropu, ale možná taky ne; výzkum, který se v nových laboratořích rozjede, nemusí státní rozpočet utáhnout. Státní peníze na vědu se totiž v Česku vynakládají zoufale neefektivně. Tečou k výzkumníkům neprůhlednou sítí 22 kanálů, většinou přes nejrůznější ministerstva a úřady. V odborné hantýrce se jim říká poskytovatelé a někdy má to slovo dost nelichotivý nádech.

Výsledky, jimiž se poskytovatelé pyšní, bývají totiž často k ničemu: článek v málo významném českém časopise, kapitola ve sborníku a podobně. Aplikovaný výzkum, jehož smyslem je vyvíjet nové technologie, obvykle končí nikoliv patentem, ale pouze závěrečnou zprávou dobrou leda k tomu, aby konkurentům v jiných zemích prozradila, na čem se v Česku pracuje.

Státní příspěvek na vědu se sice zvyšuje (letos to bude téměř 23 miliard korun), úroveň řady důležitých oborů ale v lepším případě stagnuje (molekulární biologie a genetika, některé obory chemických věd, fyzika), v horším klesá (část technických věd, pedagogika, historie). Jako celek česká věda ve výzkumu, o jehož kvalitě vypovídají citace, zvolna dotahuje světový (méně už evropský) průměr, v počtu patentů jsme ale na chvostu Evropy a zaostáváme i za zeměmi, jako je Maďarsko či Slovinsko.

Lepší je jen Kuba

Peníze protékají poskytovatelům mezi prsty především proto, že jsou tak trochu v roli kozla zahradníkem. Určují výzkumníkům cíle, rozdělují mezi ně peníze a sami sebe pak hodnotí podle toho, jak se cílů podařilo dosáhnout.

Kdyby se v podobné roli ocitl šéf vývojového oddělení automobilky, nejspíš by svým podřízeným nařídil, aby znovu vyvinuli starý trabant – a pyšně by oznámil, že úkol byl splněn. Podobně je tomu s poskytovateli: dosahují dle vlastního hodnocení úspěšnosti 99,2 procenta. Lépe je na tom snad už jen Kuba (100 %), zatímco USA mají 76 % a Evropská unie 66 %.

Reforma sníží počet poskytovatelů z 22 na 10, ale o peníze budou všichni vědci soutěžit jen u dvou institucí: základní výzkum případně Grantové agentuře ČR (ta již řadu let relativně úspěšně funguje), aplikovaný výzkum bude financovat technologická agentura, která teprve vznikne. Zbývající poskytovatelé budou hodnotit vědecké týmy a určovat strategii. Měli bychom se tím přiblížit k poměrům, jaké panují třeba v Kanadě nebo ve Finsku. Lidé na ministerstvech těchto zemí přemýšlejí o tom, zda investovat do bio- či nanotechnologií a kolik, žádné veřejné soutěže ale neorganizují.

Také z pohledu vědců by se vše mělo zjednodušit. Žádá-li nyní český badatel o peníze, zjišťuje, že každý poskytovatel má vlastní pravidla a formuláře. Máje na paměti, že může být někde odmítnut, vědec se raději prosekává tím pralesem víckrát – pošle týž projekt několika institucím. Zbytečně tak zaměstnává davy úředníků i svých kolegů.

Podaří-li se navíc zavést další z reformních principů, tedy hodnocení podle skutečné kvality (článek v málo důležitém časopise či kapitola v knize zapadlé prachem se už počítat nebudou), mohlo by to fungovat.

Infekce dobrých známostí

Vláda by měla reformu schválit do konce března, ale snadné to nebude. Některá ministerstva by i po reformě stále ještě rozdělovala peníze institucionální (v podstatě na provoz ústavů a laboratoří) – přidělovala by je podle toho, jak byl kdo v minulosti úspěšný; ale o prostředky přidělované veřejnými soutěžemi ministerstva přijdou. Peníze přitom znamenají vliv a ten žádný ministr ztratit nechce.

Reforma se nemusí líbit ani některým lidem v Akademii věd ČR a na vysokých školách; konkurence zesílí, v aplikovaném výzkumu stát už nebude financovat nikoho, kdo si nedokáže část peněz na projekt zajistit v soukromém sektoru. Vyrojí se tedy mnoho námitek, některé i oprávněné: snížíme-li počet institucí poskytujících granty na pouhé dvě, připravíme tím vědce o alternativy. Stačí si pak pohněvat někoho v příslušné komisi a badatel bude mít smůlu. Dosud nenarozenému dítěti technologické agentury pak mohou nepřející sudičky věštit nemoci, jimž se na malém českém hřišti nejspíš opravdu nevyhne – infekce dobrých známostí, epidemie neochoty hodnotit přísně kolegy, kteří nejsou dobří...

Jenže pokud vláda reformu neschválí teď, později si už na nový reformní balík kvůli volbám netroufne. I proto řada vědců říká: jinak to nejde.

Vláda drží v ruce poměrně ostrý skalpel. Možná se řez v něčem nepovede, a pak by byly nutné korekce. Pokud ale operace neproběhne, bude pacient rychle chřádnout. Q